

EDU NS
UNIVERZITET

FAKULTET POSLOVNE EKONOMIJE

IZVEŠTAJ O OCENI DOKTORSKE DISERTACIJE

IZVEŠTAJ O OCENI DOKTORSKE DISERTACIJE

I PODACI O KOMISIJI

Odlukom Nastavno naučnog veća Fakulteta poslovne ekonomije od 15.07.2016. godine zavedenog pod brojem NE. 132/16, imenovana je Komisija za ocenu doktorske disertacije **Ive Škrbić** za izradu doktorske disertacije „**Model razvoja preduzetništva u okviru pro-poor turizma u ruralnim sredinama**“ u sastavu:

1. dr Dragica Tomka, redovni profesor, *Menadžment i biznis u turizmu*, 2003., Fakultet za sport i turizam, Edukons Univerzitet, Sremska Kamenica, **predsednik Komisije**
2. dr Nenad Penezić, redovni profesor, *Ekonomska teorija*, 2009., Fakultet poslovne ekonomije, Edukons Univerzitet, Sremska Kamenica, **mentor**
3. dr Veselin Perović, vanredni profesor, *Proizvodni sistemi, organizacija i menadžment*, 2011., Fakultet tehničkih nauka, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad, **član Komisije.**

II OSNOVNI PODACI O KANDIDATU I DISERTACIJI

1. **Ime, ime jednog roditelja, prezime:** Iva (Maja) Škrbić
2. **Datum rođenja, opština, država:** 03.02.1980., Novi Sad, Republika Srbija
3. **Datum odbrane, mesto i naziv master rada:** 04.11.2010., Novi Sad, Fakultet za sport i turizam, "Vinski turizam kao faktor razvoja vinarija – Studija slučaja Sremski Karlovci"
4. **Naučna oblast iz koje je stečeno akademsko zvanje master ekonomiste:**
Preduzetništvo u turizmu

Objavljeni radovi u naučnim časopisima

Do sada je objavila preko 30 naučnih radova. Neke od odabranih referenci:

- Milošević, S., Škrbić I. (2012), *Turizam zasnovan na lokalnom razvoju*, Poglavlje u monografiji: Turizam i lokalni razvoj, str. 101-115, Fakultet za sport i turizam, Novi Sad. ISBN 978-86-85871-15-3. M45
- Škrbić I., Milošević S. (2012), Atraktivnost kompleksne turističke ponude fruškogorskih manastira i sela iz ugla potencijalnih turista, *Tims. Acta – Journal*

of sport sciences, tourism and wellness, Vol 6 No 2, Novi Sad, str. 73 – 80. M52

- Jegdić, V., Škrbić, I., Milošević, S. (2013), Specifičnosti planiranja održivog turizma, *Tims. Acta – Journal of sport sciences, tourism and wellness, Vol 7. No. 2, Novi Sad, str.153-162. M52*
- Milošević, S., Jegdić, V., Škrbić, I. (2014), Multicultural history of the city of Bar (Montenegro) as a basis of development of cultural tourism – attitudes of tourism workers, *American Journal of Tourism Management 3(1B), 20-25. M23*
- Škrbić, I., Tomka, D., Milošević, S. (2014), Princip pro-poor turizma – analiza pozitivnih i negativnih aspekata. *Tims. Acta – Journal of sport sciences, tourism and wellness, 8(2), 177-185. M52*
- Škrbić, I., Jegdić, V., Milošević, S., & Tomka, D. (2015). Development of Sremski Karlovci Wine Tourism and Integration in the Regional Tourism offer. *Ekonomika poljoprivrede, 62(1), 229-244. M24*
- Jegdić, V., Tomka, D., Knežević, M., Koščak, M., Milošević, S., Škrbić, I., Keča, K. (2016). Improving Tourist Offer Through Inter-Destination Cooperation in a Tourist Region. *International Journal of Regional Development, 3(1), 31-49. M23*
- Jegdić, V., Marković, D., & Škrbić, I. (2012). Ekomenadžment u turizmu kao poslovna strategija upravljanja održivim razvojem. *Tehnika-menadžment, 62(4), 643-650. M52*
- Reperger, Š., Škrbić, I., & Marković, D. (2010). Preduzetništvo u ruralnom turizmu u funkciji privrednog razvoja sela. *Annals of International Conference of Young Leaders- Perspektive privrede i društva u postkriznom periodu* (pp. 63-71). Novi Pazar: Akademsko udruženje Akroasis. M33
- Reperger, Š., Škrbić, I., & Marković, D. (2010). Pro-poor turizam u funkciji prevazilaženja siromaštva. *Annals of International Conference of Young Leaders– Perspektive privrede i društva u postkriznom periodu* (pp. 143-152). Novi Pazar: Akademsko udruženje Akroasis. M33

Tehnički podaci o disertaciji

Doktorska disertacija „**Model razvoja preduzetništva u okviru pro-poor turizma u ruralnim sredinama**“ izložena je na 283 strane kucanog teksta, na srpskom jeziku. Doktorska disertacija sačinjena je u skladu sa Pravilnicima koji definišu izradu disertacije na Fakultetu poslovne ekonomije. Disertacija se sastoji od osam poglavlja. Navedena literatura sadrži 304 reference od kojih je najveći deo na stranom jeziku. Disertacija sadrži 102 tabele i 27 slika.

III PREDMET I CILJ DOKTORSKE DISERTACIJE

Predmet istraživanja jeste identifikacija i analiza ključnih faktora razvoja

preduzetništva u turizmu na pro-poor principima u ruralnim sredinama. Istraživanje je identifikovalo kako pozitivne (podstičuće), tako i negativne (ograničavajuće) faktore internog i eksternog karaktera.

Cilj istraživanja jeste projektovanje modela razvoja preduzetništva u okviru pro-poor turizma u ruralnim sredinama opština Loznica, Ljubovija i Mali Zvornik kao regiona koji poseduje predispozicije za izgradnju integralnog turističkog proizvoda. Projektovanje modela razvoja preduzetništva u okviru pro-poor turizma treba da generiše neto-koristi za lokalno stanovništvo koje mogu biti u materijalnoj ili nematerijalnoj formi. Da bi se realizovao postavljen cilj, definisani su sledeći zadaci:

- pregled literature i dosadašnjih naučnih istraživanja iz relevantnih oblasti;
- definisanje i analiza faktora koji su doveli do (ne)uspešnih implementacija strategija pro-poor turizma u komparabilnim regionima;
- kreiranje baze faktora i grupa faktora koje su definisane kao najučestalije i najbitnije u teorijskim, naučnim i praktičnim razmatranjima;
- procena intenziteta i važnosti definisanih faktora i grupa faktora od strane najbitnijih stejkholdera na lokalnom nivou;
- kreiranje predloga modela razvoja preduzetništva u okviru pro-poor turizma za jedinstveno područje opština Loznica, Ljubovija i Mali Zvornik;

IV OSNOVNE HIPOTEZE

Na osnovu pregleda literature i ranijih istraživanja, kao i definisanog cilja istraživanja, osnovna pretpostavka rada jeste da **postoji određen broj faktora na bazi kojih se može definisati model razvoja preduzetništva u okvirima pro-poor turizma u ruralnim sredinama**, što i predstavlja **polaznu hipotezu** istraživanja (H_0). Polazište za ovu hipotezu se oslanja na dosadašnja iskustva da lokalni razvoj može biti vođen razvojem preduzetništva u oblasti turizma na način da siromašno lokalno stanovništvo ostvaruje veće ukupne materijalne i nematerijalne koristi u odnosu na gubitke i troškove uzrokovane razvojem turizma. Opšta hipoteza je proverena kroz niz posebnih hipoteza:

- H_1 : Dosadašnja istraživanja identifikuju određen broj pozitivnih (podstičućih) ili negativnih (ograničavajućih) faktora koji utiču na **razvoj preduzetništva**;
- H_2 : Dosadašnja istraživanja identifikuju određen broj pozitivnih (podstičućih) ili negativnih (ograničavajućih) faktora koji utiču na **razvoj preduzetništva u ruralnom turizmu**;
- H_3 : Dosadašnje iskustvo i praksa dostupni kroz studije slučaja i izveštaje eminentnih organizacija identifikuju određen broj pozitivnih (podstičućih) ili negativnih (ograničavajućih) faktora koji utiču na uspeh **implementacije pro-poor strategija** razvoja turizma u ruralnim oblastima;
- H_4 : **Specifičnosti ruralnih zajednica utiču** na vrednovanje faktora razvoja preduzetništva u okviru pro-poor turizma;

- H_{4a}: Moguće je rangirati i **kvantifikovati nivo značajnosti** faktora razvoja preduzetništva u ruralnom turizmu u opštinama Loznica, Ljubovija i Mali Zvornik posmatrano sa aspekta lokalnog stanovništva;
- H_{4b}: Vrednovanje faktora razvoja preduzetništva u turizmu od strane lokalnog stanovništva opština Loznica, Ljubovija i Mali Zvornik se statistički značajno razlikuju u odnosu na **polnu strukturu** ispitanika;
- H_{4c}: Vrednovanje faktora razvoja preduzetništva u turizmu od strane lokalnog stanovništva opština Loznica, Ljubovija i Mali Zvornik se statistički značajno razlikuju u odnosu na **obrazovnu strukturu** ispitanika;
- H_{4d}: Vrednovanje faktora razvoja preduzetništva u turizmu od strane lokalnog stanovništva opština Loznica, Ljubovija i Mali Zvornik se statistički značajno razlikuju u odnosu na **preduzetničko iskustvo** ispitanika;
- H_{4e}: Vrednovanje faktora razvoja preduzetništva u turizmu od strane lokalnog stanovništva opština Loznica, Ljubovija i Mali Zvornik se statistički značajno razlikuju u odnosu na **ulogu ispitanika** (posmatrane stratume: donosioce odluka na lokalnom nivou, lokalne preduzetnike u turizmu i lokalno stanovništvo) u lokalnoj zajednici;

V METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Metodologija istraživanja je, s obzirom na prirodu predmeta istraživanja, koja se odnosi na preduzetničko-razvojne aspekte turizma sistemski-neeksperimentalna (usled čisto posmatračkog i misaonog odnosa prema problemu), transferzalna (organizovana samo u jednoj vremenskoj tački) i operativna (odnosi se samo na skup zaposlenih u turizmu i srodnim delatnostima). Prikupljanje potrebnih podataka se vršilo putem zvaničnih izveštaja eminentnih svetskih i domaćih institucija, preko dostupnih baza podataka, kao i terenskim istraživanjem putem upitnika i polustrukturisanih intervjuja. Dobijeni podaci su analizirani kvantitativnim i kvalitativnim metodama. Podaci dobijen putem upitnika analizirani su statističkim metodama u programu za statističku obradu podataka IBM SPSS Statistics 21. Korišćene su sledeće statističke analize: deskriptivna statistika, analiza varijanse (ANOVA), Post-Hoc Takijev test (Tukey test), T-test za nezavisne uzorke i bivarijantna korelaciona analiza. Informacije dobijene putem polustrukturisanog intervjuja su poslužile za kvalitativnu SWOT analizu, kao integralnu sistematizaciju eksternih i internih faktora razvoja. Simbioza kvantitativnih i kvalitativnih podataka i istraživanja doprinosi objektivnosti i smanjuje rizik od pogrešne interpretacije informacija usled subjektivnih stavova istraživača.

VI STRUKTURA I KRATAK OPIS SADRŽAJA PO POGLAVLJIMA

Istraživanje u okviru doktorske disertacije prikazano je u osam zasebnih poglavlja.

Sadržaj doktorske disertacije je:

1. Uvod
2. Teorijski okvir rada
3. Metodologija rada
4. Rezultati istraživanja
5. Diskusija
6. Model razvoja preduzetništva
7. Zaključak
8. Ograničenja i naučni doprinos studije

Uvodno poglavlje obrazlaže predmet rada kao i ciljeve i postavljene zadatke istraživanja. Takođe, u uvodnom poglavlju izneta je opšta i niz posebnih hipoteza i polazišta, kao i metodologija koja će biti korištena prilikom istraživačkog postupka, uz navođenje i očekivanog naučnog doprinosa rada. Uvodno poglavlje dovodi u vezu problem siromaštva i depopulacije ruralnih sredina lokalnim razvojem putem razvoja preduzetništva u ruralnom turizmu. Model razvoja preduzetništva može pomoći smanjenju siromaštva ruralnih sredina, a kako je Republika Srbija jedna od zemalja koja se u velikoj meri suočava sa problemom siromaštva u ruralnim sredinama, konkretno istraživanje će biti realizovano upravo na teritoriji tri opštine koje spadaju u nedovoljno ekonomski razvijene opštine Republike Srbije.

Drugo poglavlje, koje se odnosi na definisanje teorijskog okvira rada, na sistematičan način sužava delokrug posmatranja kroz tri koncentrična kruga relevantnih oblasti. Prvi i najširi krug posmatranja predstavlja sam fenomen preduzetništva sa akcentom na mogućnost modelovanja preduzetništva kao načina za generalizaciju predhodnog iskustva i implementaciju stečenog znanja u budućnosti. Sam fenomen preduzetništva se ovde primarno posmatra kroz modelovanje preduzetništva u ruralnim sredinama, kao specifičnom okruženju sa nizom posebnih i osetljivih uslova za razvoj preduzetništva. Definisanje specifičnih pozitivnih i negativnih faktora razvoja preduzetništva u ruralnim sredinama u funkciji ruralnog turizma predstavlja poseban segment istraživanja. Ako pri tome imamo u vidu i to da je turizam, sam po sebi, veoma heterogena i specifična delatnost koja može generisati i pozitivne i negativne efekte, lako se može zaključiti da je pažljiva analiza uslovljenosti preduzetništva, specifičnosti ruralnih sredina i razvoja turizma osnovni uslov za ostvarivanje postavljenog cilja-generisanja modela razvoja preduzetništva koji treba da ima uticaj na smanjivanje siromaštva u ruralnim sredinama. Ovde se ne sme zaboraviti ni to da sam termin *siromaštvo* ima više različitih tumačenja i aspekata posmatranja i svaki od aspekata mora biti obuhvaćen strategijama razvoja ruralnih sredina. Princip pro-poor turizma kao princip razvoja posmatra siromaštvo sa najglobalnijeg i najšireg

aspekta, koji pored materijalne oskudice sadrži i nematerijalnu dimenziju siromaštva kroz nedostupnost kulturnih, socijalnih, političkih i drugih aspekata. Implementacija pro-poor principa razvoja turizma u model razvoja preduzetništva podrazumeva proaktivno uključivanje svih relevantnih stejkholdera na različitim nivoima, uz fokusiranje na siromašno lokalno stanovništvo i njihove interese u cilju ostvarivanja neto-koristi za ovaj najugroženiji segment lokalnog ruralnog stanovništva. Analiza dosadašnjih iskustva prilikom implemenatcije strategija razvoja baziranih na pro-poor principima u geografsko-ekonomsko-politički komparabilnim oblastima daje značajan doprinos i dobru bazu za dalje definisanje relevantnih faktora razvoja preduzetništva u cilju daljeg građenja konkretnog preduzetničkog modela. Bitno je i napomenuti da se pro-poor princip nije bezuslovno i nekritički implementirao u proces građenja preduzetničkog modela, jer je jedan segment istraživanja bio usmeren i na analizu negativnih karakteristika i efekata implementacije pro-poor strategije u dosadašnjem delovanju.

Treće poglavlje detaljno obrazlaže primenjenu metodologiju istraživanja. Navodi se teritorijalni obuhvat istraživanja tri opštine (Loznica, Ljubovija i Mali Zvornik) sa preciznim izopštavanjem gradskog stanovništva opštine Loznica, koje nije relevantno za ovo istraživanje. Targetirane opštine su pažljivo izabrane u skladu sa zvaničnim kategorisanjem (ne)razvijenosti opština u Republici Srbiji i u skladu sa resursnim turističkim potencijalom koji omogućava razvoj integralnog turističkog proizvoda, kao na nivou destinacije, tako i na interdestinacijskom nivou. Istraživanje je obuhvatilo sve relevantne stejkholedere na različitim nivoima posmatranja. Prvu grupu ispitanika su činili donosioci odluka na lokalnom nivou u posmatranim opštinama. Druga grupa ispitanika je bila sačinjena od preduzetnika u turizmu u posmatranim opštinama. Pri odabiru reprezentativnih ispitanika se vodilo računa o zastupljenosti preduzetnika iz različitih sektora i delatnosti u oblasti turizma. Treću grupu ispitanika je činilo radno sposobno lokalno stanovništvo koje nije zaposleno u institucijama koje pokriva prva grupa ispitanika, odnosno koje se ne bavi preduzetništvom u oblasti turizma. U skladu sa potrebama istraživanja, kao i obrazovanjem i delokrugom rada ispitanika, konstruisani su i instrumenti za prikupljanje potrebnih podataka. Anketa se koristila za prikupljanje podataka kod sve tri grupe ispitanika, sa napomenom da je za ispitivanje stavovova i mišljenja lokalnog stanovništva korišćena adaptirana verzija ankete u smislu obezbeđivanja potpune razumljivosti terminologije za prosečnog lokalnog stanovnika koji nije upoznat sa terminologijom iz oblasti turizma i preduzetništva. Metode obrade podataka su obuhvatale kvantitativne i kvalitativne metode. Kavntitativne metode su podrazumevale statističke metode poput deskriptivne statistike, analize varijanse (ANOVA), Post-Hoc Takijevog testa (Tukey test), T-testa za nezavisne uzorke i bivarijantne korealcione analize. Statistička izračunavanja vršena su uz pomoć softvera za statističku obradu podataka IBM SPSS Statistics v.21. Kvalitativna analiza podrazumevala je

SWOT analizu faktora razvoja preduzetništva u ruralnom turizmu iz ugla posmatranja lokalnih preduzetnika. Podaci potrebni za generisanje ove vrste analize dobijeni su putem polustrukturisanog intervjua, koji je sproveden sa reprezentativnim predstavnicima preduzetnika u turizmu u posmatranim opštinama koji u segmentu turističke ponude posluju najmanje tri godine i samim tim imaju već neko iskustvo. Kombinacija kvalitativnih i kvantitativnih analiza dobronosi većem kvalitetu dobijenih rezultata i zaključaka istraživanja.

Četvrto poglavlje izlaže rezultate istraživanja u osam logičkih celina. Svaka celina pruža odgovor na ranije postavljene hipoteze istraživanja. Prva celina prikazuje rangiranje po značajnosti definisanih teorijskih faktora i grupa faktora razvoja preduzetništva od strane ispitanika. Druga celina se bavi uticajem pola ispitanika na rangiranje faktora i grupa faktora razvoja preduzetništva. Treća celina analizira uticaj školske spremne, odnosno nivoa obrazovanja na rangiranje faktora i grupa faktora razvoja preduzetništva. Četvrta celina posmatra vezu ranijeg preduzetničkog iskustva na rangiranje faktora i grupa faktora razvoja preduzetništva. Peta i šesta celina analiziraju rangiranje faktora i grupa faktora u okviru posmatrana tri stratuma ispitanika (daje odgovor na pitanje da li postoji razlika pri rangiranju faktora i grupa faktora u odnosu na posmatrane stratumne -donosioce odluka i na lokalnom nivou, preduzetnike u turizmu i lokalno stanovništvo) kao nezavisne varijable. Sedma celina ispituje (ne)konzistentnost posmatranja identifikovanih faktora u odnosu na samu grupu faktora kojoj posmatrani faktori pripadaju. Osmo poglavlje predstavlja SWOT analizu čiji je osnovni cilj identifikacija strateških faktora okruženja kroz prizmu posmatranja lokalnih preduzetnika u turizmu. Dobijeni rezultati su sistematično i pregledno izloženi sa konciznim tumačenjem nakon svakog relevantnog statističkog indikatora. Izbor SWOT analize kao kvantitativnog metoda istraživanja iz perspektive lokalnih preduzetnika pruža mogućnost identifikacije faktora razvoja koji su po mišljenju ove grupe ispitanika veoma značajni, a ne mogu se kvantifikovati putem kvalitativnih analiza.

Peto poglavlje predstavlja diskusiju gde se rezultati dobijeni u četvrtom poglavlju analiziraju u regionalnom i lokalnom kontekstu. Svaka od definisanih osam grupa faktora razvoja preduzetništva posmatra se kroz prizmu lokalnih specifičnosti i karakteristika. Svaki relevantan rezultat iz predhodnog poglavlja ukršta se sa konkretnim podacima koji se odnose na posmatrane opštine i traži se uzročno-poslednična veza dobijenih rezultata i uslova preduzetničkog okruženja, ali se istovremeno pokušavaju identifikovati i određeni instrumenti, pravci ili mere koje bi u budućem periodu mogle poboljšati preduzetničku klimu u posmatranim opštinama. Preporuke i zaključci petog poglavlja predstavljaju osnovu za građenje konkretnog predloga preduzetničkog modela za posmatrane opštine. Identifikacija kritičnih tačaka preduzetničkog okruženja može predstavljati parcijalno ili u celosti

presek trenutnog stanja preduzetničkog okruženja i polaznu tačku za planiranje i realizaciju daljih strateških i akcionih planova u cilju poboljšanja preduzetničke klime u oblasti ruralnog turizma u posmatranim opštinama. Peto poglavlje, takođe, daje odgovore na ranije postavljene hipoteze istraživanja. Polazna hipoteza se putem posebnih hipoteza prihvata i zaključuje se da **postoji određen broj faktora na bazi kojih se može definisati model razvoja preduzetništva u okvirima pro-poor turizma u ruralnim sredinama, te da se navedeni faktori nužno moraju prilagoditi lokalnom kontekstu ruralnih sredina.**

Šesto poglavlje se bavi kreiranjem konkretnog preduzetničkog modela na bazi dobijenih rezultata i donetih zaključaka. Kreiran model uvažava konkretne uslove i specifičnosti posmatranih opština Loznica, Ljubovija i Mali Zvornik. Model daje predlog za kombinaciju mera i instrumenata koji bi trebali podstaknuti preduzetničku aktivnost na lokalnom nivou u oblasti turizma, ali i komplementarnim oblastima. Model podrazumeva proaktivan pristup svih relevantnih stejkholdera kako na lokalnom nivou, tako i na višim nivoima.

Sedmo poglavlje predstavlja sintezu rezultata analiza iz prethodnih poglavlja uobličenu u formi zaključka. Daje se preporuka da razvoj preduzetništva u turizmu može biti jedan od načina za smanjivanje siromaštva u ruralnim sredinama ukoliko je on vođen fer i pravičnom raspodelom, odnosno principom pro-poor turizma. Razvoj preduzetništva treba da se zasniva na lokalnim resursima i u pravcu što veće diverzifikacije poljoprivrednih aktivnosti u segment ruralnog turizma. Naglašava se da kreiranje i implementacija modela razvoja preduzetništva mora poštovati utvrđene principe razvoja kroz tri različita segmenta. Prvi segment predstavljaju načela koja se odnose na razvoj preduzetništva, odnosno razvoj poslovanja u formi mikro, malih i porodičnih organizacija. Drugi segment pretpostavlja pravila i načela razvoja preduzetništva i turističkog poslovanja kroz ponudu ruralnog turizma. Treći segment podrazumeva uključivanje pro-poor principa razvoja sa fokusom na interese najsiromašnijih pripadnika lokalne zajednice. Zaključuje se da univerzalan model razvoja koji se, bez adaptacije, može primeniti u bilo kojoj lokalnoj zajednici nije moguć. Svaka lokalna zajednica se odlikuje specifičnim karakteristikama ekonomskog, prirodnog, kulturnog, socijalnog, tehnološkog, infrastrukturnog okruženja. Karakteristike okruženja uslovljavaju specifičnosti posmatranog modela za konkretnu zajednicu. Zbog toga se prilikom razvoja modela preduzetništva u okviru pro-poor turizma za određeni prostor polazi od identifikovanih faktora koji zahtevaju usklađivanje u odnosu na specifičnosti okruženja. Model koji je više i uspešnije adaptiran prema specifičnostima lokalne zajednice poseduje i veći razvojni potencijal.

Osmo poglavlje predstavlja ograničenja i naučni doprinos studije čiji je cilj objektivna identifikacija ograničenja kao elemenata koji mogu uticati na objektivnost i tačnost rezultata, a samim tim i izvedenih zaključaka. Ovaj segment

rada doprinosi daljem naučnom i istraživačkom radu kandidata, kroz kritičko posmatranje rezultata studije.

VII OSTVARENI REZULTATI I NAUČNI DOPRINOS

U skladu sa postavljenim milenijumskim ciljevima razvoja (United Nations Foundation, 2015) koji navode između ostalog smanjenje siromaštva, razvijanje jednakosti među polovima i razvijanje partnerstva u funkciji održivog razvoja, lokalni razvoj predstavlja jedan od instrumenata za postizanje navedenih prioriteta. Lokalni razvoj može biti podstaknut razvojem preduzetništva kroz aktiviranje lokalnog stanovništva i oslanjanje na lokalne resurse, a sa ciljem ostvarivanja uvećane neto-koristi za lokalno stanovništvo sa akcentom na segment stanovništva koji je ugrožen siromaštvom. U cilju toga, sagledavanje razvoja preduzetništva kroz prizmu principa pro-poor razvoja turizma povećava šanse za aktivno uključivanje lokalnog stanovništva u različite vidove preduzetničkih aktivnosti u zarad ostvarivanja materijalne i/ili nematerijalne koristi kako za pojedinca, tako i za lokalnu zajednicu u celini. Kako svaka lokalna zajednica predstavlja jedinstvenu i neponovljivu celinu prirodnih, antropogenih, humanih i svih drugih resursa, kreiranje modela razvoja zahteva individualni i specifičan pristup svakoj zajednici ponaosob, koji će uvažiti sve specifičnosti internog i eksternog okruženja. Rizik od siromaštva u najvećoj meri pogađa ruralne oblasti, dok nedostatak neophodnih resursa onemogućava ekonomski razvoj siromašnih ruralnih sredina. Turizam kao delatnost koja se u velikoj meri bazira na prirodnim i kulturnim resursima, koji su često i jedino dostupni u ruralnim sredinama, poseduje komparativne prednosti u odnosu na druge privredne grane. Zbog toga lokalni razvoj ekonomski slabije razvijenih ruralnih oblasti u Republici Srbiji može biti vođen razvojem preduzetništva po principima pro-poor turizma. Ovaj pristup zahteva detaljnu teorijsku analizu faktora razvoja preduzetništva u skladu sa postavljenim uslovima i ciljevima i prilagođavanje identifikovanih faktora konkretnim karakteristikama i specifičnostima posmatranih ruralnih oblasti, koje u slučaju ovog istraživanja obuhvataju prostor opštine Loznica, Ljubovija i Mali Zvornik. Sam rad pruža sistematski pregled povezanosti i uslovljenosti faktora razvoja preduzetništva i održivog razvoja na bazi principa pro-poor turizma kroz kreiranje konkretnog modela razvoja preduzetništva baziranog na specifičnostima posmatranih opština.

VIII ZAKLJUČAK KOMISIJE

U skladu sa Pravilnikom o doktorskim studijama Univerziteta Edukons, a na osnovu pažljivog pregleda disertacije koju je kandidat dostavio, komisija zaključuje sledeće:

- Doktorska disertacije je urađena u skladu sa odobrenim projektom;
- Tekst doktorske disertacije pre stavljanja na uvid javnosti prošao je detekciju plagijarizma (prisvajanje ideja, metoda ili pisanih reči drugih, bez ukazivanja na autora, s namerom da budu prikazani kao originalno delo), odnosno da mentor ima potvrdu da rad nema više od 20% preuzetog teksta;
- Prilikom realizacije projekta obezbeđen je naučni pristup istraživačkom problemu, a realizovani ishodi imaju status naučnog rada;
- Korišćeni su relevantni bibliografski izvori, a prilikom njihovog tumačenja i komparativne analize ispoljena je kritičnost i metodološka zrelost u zaključivanju;
- Predmet, cilj i primenjeni istraživački alati dobro su obrazloženi i imaju utemeljenje u savremenoj metodologiji i aktuelnim referencama novijeg datuma, što obezbeđuje unapređenje naučnog stvaralaštva i primenu dobijenih rezultata u praksi;
- Izradom doktorske disertacije realizovana je originalna istraživačka ideja, prikupljeni su autentični podaci i dobijeni interpretabilni rezultati koji značajno doprinose teoriji i praksi nauke o turizmu preduzetništvu, ruralnom i lokalnom razvoju.

Na osnovu svih prethodno iznetih činjenica, komisija predlaže Nastavno naučnom veću Fakulteta poslovne ekonomije i Senatu Univerziteta Edukons u Sremskoj Kamenici da prihvati doktorsku disertaciju kandidata **MSc Ive Škrbić** pod naslovom „**Model razvoja preduzetništva u okviru pro-poor turizma u ruralnim sredinama**“ kao valjan akademski materijal i da nakon okončanja predviđene procedure odredi datum odbrane rada.

POTPISI ČLANOVA KOMISIJE

Prof. dr Dragica Tomka

Fakultet za sport i turizam, Univerzitet Edukons, Sremska Kamenica, predsednik komisije

Prof. dr Nenad Penezić

Fakultet poslovne ekonomije, Edukons Univerzitet, Sremska Kamenica, mentor

Prof. dr Veselin Perović

Fakultet tehničkih nauka, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad, član Komisije